दशमः पाठः

आजादचन्द्रशेखरः

(आचार्यः कक्षायां शिक्षयति)

आचार्यः — भो रमे! श्वः कः दिनाङ्कः अस्ति?

रमा — श्वः जुलाईमासस्य त्रयोविंशतिदिनाङ्कः अस्ति।

आचार्यः — जुलाईमासस्य त्रयोविंशतिदिनाङ्कः किमर्थं प्रसिद्धः?

प्रिया — अस्मिन्नेव दिनाङ्के आजादचन्द्रशेखरस्य जयन्त्याः उत्सवः आयोज्यते।

आचार्यः — चन्द्रशेखरस्य जन्म कस्मिन् ख्रिस्ताब्दे अभवत्?

विभुः — चन्द्रशेखरस्य जन्म 1906 ख्रिस्ताब्दे अभवत्।

आचार्यः — सम्यगुक्तं भवता।

रमा — भो आचार्य! चन्द्रशेखरस्य जन्म कुत्र अभवत्?

आचार्यः — चन्द्रशेखरस्य जन्म मध्यप्रदेशे अलीराजपुरमण्डलान्तर्गते 'भाभरा' नामकग्रामे अभवत्।

प्रिया — भो आचार्य! कौ तस्य पितरौ?

आचार्यः — सीतारामतिवारी तस्य पिता, जगरानीदेवी च तस्य माता आसीत्।

विभुः — तस्य अध्ययनं कुत्र अभवत्?

आचार्यः — वाराणस्याम् एकस्मिन् संस्कृतविद्यालये तस्य अध्ययनं जातम्। सः संस्कृतम् अधीतवान्।

(साश्चर्यम् सर्वे अहो! एषः संस्कृतम् अधीतवान्)

पीयूषः — ततः सः किमकरोत्?

आचार्यः — वाराणस्यां संस्कृतविद्यालये अध्ययनं कुर्वन् एव पञ्चदशवर्षीयः चन्द्रशेखरः स्वतन्त्रतान्दोलने प्राविशत्। आङ्ग्लैः स्वाधीनतान्दोलनकारिणां दमनकाले सः पाषाणखण्डेन एकं रक्षकं प्राहरत्।

रमा — ततः किम् अभवत्?

आचार्यः — ततः प्रहरी तं निगृह्य न्यायालये प्रस्तुतवान्।

प्रिया — न्यायालये किं जातम्?

आचार्यः — न्यायालये न्यायाधीशेन तस्य आयुषो गणनानुसारं पञ्चदशवेत्रप्रहारैः सः दण्डितः।

विभुः — दण्डकाले चन्द्रशेखरस्य का प्रतिक्रिया अभवत्?

आचार्यः — प्रथमं तु चन्द्रशेखरन्यायाधीशयोः संवादं शृणुत—

न्यायाधीशः — किं तव नाम?

चन्द्रशेखरः — 'आजादः।'

न्यायाधीशः — किं तव पितुः नाम?

चन्द्रशेखरः — 'स्वाधीनः।'

न्यायाधीशः — कुत्र तव गृहम्?

चन्द्रशेखरः — कारागारः।

पीयूषः — ततस्ततः?

आचार्यः — ततस्तु वेत्रप्रहारैः चन्द्रशेखरः मूर्च्छापर्यन्तं 'जयतु भारतम्' इति उच्चैः अघोषयत्। तस्मात् कालादेव सः 'आजाद-चन्द्रशेखर' इति नाम्ना प्रसिद्धः।

रमा — स्वतन्त्रतायै सः किं कृतवान्?

आचार्यः — तेन 'हिन्दुस्तान सोसलिस्ट रिपब्लिकन आर्मी' इति स्वाधीनतासैनिकानाम् एकं सङ्घटनं कृतम्। तस्मिन् सङ्घटने भगतसिंह-राजगुरु-बटुकेश्वर-शिवराम-सुखदेवसदृशाः क्रान्तिकारिणः तस्य सहायकाः अभवन्। काकोरी-साईमनकमीशन-केन्द्रीय-असेम्बलीमध्ये आग्नेयास्त्रप्रक्षेपणादिषु सः शिरोमणिः।

प्रिया — कः तस्य आदर्शः?

आचार्यः — देशभक्तिः। अपि च तस्य जनकस्य सहायतार्थं मित्रैः प्रदत्तधनमपि सः क्रान्तिकार्येषु व्ययं कृतवान्।

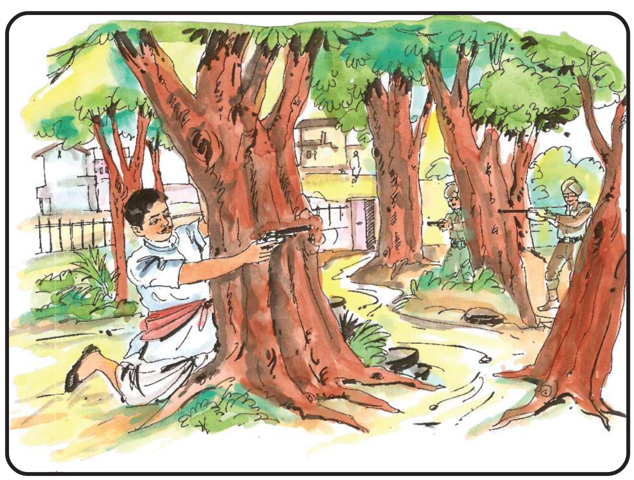

विभुः — कथं कदा च तस्य बलिदानम् अभवत्?

आचार्यः — फरवरिमासस्य सप्तविंशतितमे दिनाङ्के 1931 ख्रिस्ताब्दे इलाहाबादनगरे (प्रयाग-नगरे) 'आजाद-उद्यानम्' (अल्फ्रेड पार्क) इति स्थाने आङ्ग्लगुप्त-चरेणाधीक्षकेण नॉट-बाबरेण गोलिकाभिः युद्ध्यमानः यदा आत्मानम् असहायम् अमन्यत तदा निग्रहभयात् स्वहस्तेनैव स्वकीये मस्तके गोलिकाप्रहारेण सः वीरगतिं प्राप्नोत्।

शब्दार्थाः

जयन्त्याः	—	जयन्ती का	सङ्घटनम्	—	संघ को
ख्रिस्ताब्दे	—	ईस्वी में	आग्नेयास्त्रम्	—	बम
सम्यगुक्तम्	—	ठीक कहा	निग्रहभयात्	—	पकड़े जाने के भय से
निगृह्य	—	पकड़कर	वेत्रप्रहारैः	—	बेंत के प्रहारों से
मूर्च्छापर्यन्तम्	—	मूर्च्छित होने तक			

अभ्यासः

1. एकपदेन उत्तरं लिखत—

क. चन्द्रशेखरस्य जन्म कस्मिन् ग्रामे अभवत्?

ख. चन्द्रशेखरस्य जन्म कस्मिन् मण्डले अभवत्?

ग. चन्द्रशेखरस्य मातुः नाम किम्?

घ. चन्द्रशेखरस्य पितुः नाम किम्?

ङ. चन्द्रशेखरः कां भाषाम् अधीतवान्?

2. एकवाक्येन उत्तरं लिखत—

क. चन्द्रशेखरस्य जन्म कदा अभवत्?

ख. चन्द्रशेखरस्य अध्ययनं कुत्र जातम्?

ग. चन्द्रशेखरेण केन नाम्ना सङ्घटनं कृतम्?

घ. स्वाधीनतान्दोलने के के चन्द्रशेखरस्य सहायकाः अभवन्?

ङ. चन्द्रशेखरः कथं वीरगतिं प्राप्नोत्?

3. उचितं मेलयत—

	(अ)		(ब)
क.	चन्द्रशेखरः मूर्च्छितः	—	जयतु भारतम्
ख.	दण्डकाले चन्द्रशेखरः अघोषयत्	—	संस्कृतम्
ग.	काकोरीकाण्डस्य शिरोमणिः	—	वेत्रप्रहारैः
घ.	चन्द्रशेखरेण अधीतम्	—	नॉट-बाबरेण सह
ङ.	चन्द्रशेखरः अयुद्ध्यत्	—	चन्द्रशेखरः

4. **नामोल्लेखपूर्वकं समास-विग्रहं कुरुत —**

क. संस्कृतविद्यालये

ख. पाषाणखण्डेन

ग. निग्रहभयात्

घ. वीरगतिम्

5. **अधोलिखितैः अव्ययैः वाक्यनिर्माणं कुरुत —**

क. कदा

ख. च

ग. एव

घ. अपि

ङ. श्वः

योग्यताविस्तारः —

- आजादचन्द्रशेखरस्य अन्यं वृत्तान्तं पठत।
- आजादचन्द्रशेखरस्य अन्यसहयोगिनां जीवनवृत्तं योगदानं च पठत।
- स्वतन्त्रतासैनिकानां चित्राणि एकत्रीकुरुत।
- स्वकीयनगरस्य ग्रामस्य वा स्वाधीनतासैनिकानां नामानि लिखत।

इदं राष्ट्राय स्वाहा।